

Дуйшеев Ж.А., Бердиев А.Т.

ТҮШТҮК-БАТЫШ ЗАМАНЧЫСЫ ЖЕ ТУЯК ОЙЧУЛДУН “ЗАМАНЫ”

Дуйшеев Ж.А., Бердиев А.Т.

ЮГО-ЗАПАДНЫЙ МЫСЛИТЕЛЬ ИЛИ О СОВРЕМЕННОМ МЫСЛИТЕЛЕ ТУЯКЕ

J.A. Duysheev, A.T. Berdiev

SOUTH-WESTERN THINKERS OR MODERN THINKER TUYAK

УДК: 330

Макалада мындан жүз элүү жыл мурунку Түштүк Кыргызстандын коомдук-экономикалык абалына Туяк ырчынын чыгармачылыгынын сересинде философиялык баа берилет.

Негизги сөздөр: Туяк ырчы, чыгармачылык, заманчылар.

В данной статье дается философский анализ и раскрываются некоторые аспекты общественно-экономических проблем юго-западного региона современного Кыргызстана полтора века тому назад, на основе творчества Туяк акына.

Ключевые слова: Туяк ырчы, творчество, заманчисты.

In this article considered Tuyak poets poems arising public-economical problems in the south-west part of Kyrgyzstan 150 years ago.

Key words: tuyak poets, promotion, the zamanists.

Кыргыз философиясынын динамикасында “заманчылык” мектеби өзгөчө орунду ээлеп, анын өкүлдөрү негизинен түндүк, түндүк-чыгыш Кыргызстандын ойчулдарынан турган. Ал эми ошол теманы – заман темасын көтөрүп чыккан түштүк-батыш аймагындагы азырынча жалгыз “заманчы” Эрназар уулу Туяк (1856-ж. Пум (Кадамжай) – 1912-ж. (Валакыш) Кара-Кыштак) болгон. Дүйнөлүк философиянын тарыхында адам жана коом маселелерин калчап, аны менен тим болбостон эл-журтка билгенин айтып, билбегенин сурап, сөз баккан ойчулдардын катарын толуктаган Туяк ырчы тууралуу өзүбүздүн иликтөөбүздө [1] акындын бир топ өзөчөлөнгөн касиеттерин баамдаган элек. Чындыгында Туяк ырчы Түштүк-батыш кыргыздарынын арасынан чыккан азырынча жападан-жалгыз заманчы акын. Төөлөстөрдүн карынчы уругунан. Алардын ыр-күүгө жакын экендигин далилдеген «карынчыны ырга кой, калгандарын сыйга кой» деген ылакап белгилүү. Түндүктөгү заманчылардан айырмаланып, Туяк ырчы акыр замандын келгенин «ичтен» сезет, же бийлик-байлык, ыйман-пейил, дин менен ынсапсыздыктан көрөт. Акындын чыгармаларынан азыркы турмушка ошондо эле олуялык

тургудан тигилип койгондой саптарды кездештирүүгө болот. Маселен анын мурастарынан:

«Уулуң кетет урумга,
Кызың кетет Крымга,
Мингениң темир ат болот,
Окуганың кат болот.
Береке кетип үйүңдөн,

Агайын-тууган жат болот» - деген сөз тизмектерин кезиктирүүгө болот. Ошондой эле «Санаттар» чыгармасында «болоор» жана «болбос» жаштарга насаатын төмөнкүчө жолдойт:

«Зирек өсөт акылы.
Парасаттуу жан болот,
Никелеп алган катыны.
Жасадак кылат ар дайым
Астындагы атыны.
Жаркыраган ай сымал
Бүркөбөйт кабак-кашыны.

Элге-журтка көрсөтпөйт,
Көзүнөн аккан жашыны». Акындын боло турган жигити мына ушундай. Туяк ырчы: “Адамдагы жетишкендик – аракет” деп эсептейт да төмөнкү саптарды айтат:

«Аракетин болбосо
Чүнчүп бир күн өтөсүң.
Эч нерсеге жетинбей,
Муктаж болуп бүтөсүң.
Өзүңдөн-өзүң өчөсүң.
Бары-жогун билинбей,
Оо дүйнөгө көчөсүң».

Акындын чыгармаларынан түрдүү маселелердин учугун чубоого болот. Маалыматтарга караганда, акын дыйканчылык менен алектенген, аракетчил, акпейил, камкор инсан болгон экен. Айтымда, анын өмүрү кайгылуу аяктаган.

Адабияттар:

1. Дуйшеев Ж.А. Шамшиев Р.К. философтордун биографиялык сөздүгү. Жалал-Абад. 2013. 117-118-беттер;
2. Токтогулова Г.Т. Философия. Жалал-Абад. 2013.
3. Шамшиев Р.К. Жеңижоктун дүйнө таанымы. Бишкек. 2016.

Рецензент: д.филол.н., профессор Байгазиев С.